

**Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Навчально-науковий юридичний інститут
Кафедра конституційного, міжнародного
та адміністративного права**

ФЕДОРОНЧУК А. В.

ДЖЕРЕЛА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

*Методичні вказівки до самостійної роботи
для студентів денної форми навчання*

*Освітньо-професійна програма
«Міжнародне та європейське право»,
спеціальність 081 «Право»*

**м. Івано-Франківськ
2023 рік**

Схвалено на засіданні кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника (протокол № 7 від 27 січня 2023 року).

Затверджено на засіданні Науково-методичної ради Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № ____ від ____ 2023 року).

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № ____ від ____ 2023 року).

Рецензенти:

Книш Віталій Васильович – доктор юридичних наук, професор кафедри конституційного, міжнародного та адміністративного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Стефанишин Наталія Михайлівна – кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри цивільного права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Розробник (керівник навчальної дисципліни):

Федорончук А. В. Методичні вказівки до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Джерела європейського права» для студентів денної форми навчання. Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2023. 24 с.

Методичні вказівки розроблені на основі Навчального плану підготовки бакалавра (кваліфікація: бакалавр права) з галузі знань 08 Право спеціальності 081 Право Освітньо-професійної програми «Міжнародне та європейське право» Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника від 2019 року і призначені для самостійної роботи студентів денної форми навчання із навчальної дисципліни

«Джерела європейського права». У методичних вказівках коротко охарактеризовані теми, що виносяться студентам на самостійне вивчення. Окрім того, визначені найважливіші питання для опанування та тести. До кожної теми поданий перелік літератури.

Методичні вказівки призначені для студентів, аспірантів, науковців, викладачів.

© Федорончук А.В., 2023

© ПНУ ім. В. Стефаника, 2023

ВСТУП

Самостійна робота студентів в умовах кредитно-модульної системи організації навчання виступає основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять, без безпосередньої участі викладача.

Вивчення навчальної дисципліни «Джерела європейського права» є важливою складовою професійної підготовки юриста, оскільки він повинен володіти знаннями щодо правової природи та сутності джерел європейського права, їх класифікації, особливостей функціонування системи джерел європейського права, співвідношення джерел європейського права з джерелами міжнародного права, джерелами права Європейського Союзу, джерелами права Ради Європи.

Важливою складовою при підготовці сучасного правника під час самостійного вивчення навчальної дисципліни є освоєння та розвиток вміння щодо застосування джерел європейського права у конкретних ситуаціях, тобто набуття студентом необхідних практичних навичок, в тому числі навичок щодо їх тлумачення.

Самостійна робота з даної дисципліни передбачає опрацювання теоретичних засад прослуханого лекційного матеріалу; вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання; виконання домашніх завдань; підготовка до семінарських (практичних) занять; підготовка до контрольних робіт; розв'язання і письмове оформлення практичних, методичних, термінологічних, тестових завдань; виконання індивідуальних завдань; написання рефератів, наукових статей, наукових доповідей, підготовка тез наукових доповідей, участь у студентських науково-практичних конференціях тощо.

Представлені методичні вказівки покликані полегшити вивчення тем навчальної дисципліни «Джерела європейського права». У методичних вказівках поданий зміст тем курсу, які виносяться на самостійне опрацювання, переліки питань для перевірки знань по цих темах, типові до тих, які будуть включені в питання поточного та підсумкового контролю, а також перелік спеціальної літератури до кожної із тем та розширений перелік літератури до навчальної дисципліни загалом.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
СЕМІНАРСЬКІ (ПРАКТИЧНІ) ЗАНЯТТЯ.....	6
Змістовий модуль 1. «Основи європейського права»	
Тема 1. Вступ до європейського права.....	6
Тема 2. Джерела європейського права: загальнотеоретичні аспекти.....	8
Змістовий модуль 2. «Система джерел європейського права»	
Тема 3. Джерела права Європейського Союзу.....	10
Тема 4. Джерела національного права держав-членів Європейського Союзу.....	12
Тема 5. Джерела права Ради Європи.....	14
Тема 6. Інші джерела європейського права.....	15
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ.....	17
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	21

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ОСНОВИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

ТЕМА I: ВСТУП ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Питання для самоконтролю та самоперевірки:

1. Що таке європейське право?
2. Яка структура європейського права?
3. Чи європейське право і право Європейського Союзу це одне й те саме?
4. Які можна виділити галузі європейського права?
5. Які можна виділити етапи у становленні європейського права?
6. Що впливає на розвиток та формування європейського права?
7. Який сучасний стан розвитку інтеграції в Європі?
8. Які особливості дії європейського права в просторі та часі?
9. Які регіональні міжнародні організації існують на території Європи? Як їх діяльність впливає на формування європейського права?

Після вивчення теми студенти повинні знати (вміти):

- сутність, особливості, структуру та історію становлення європейського права;
- поняття європейської інтеграції та її значення для європейського права;
- поняття та структуру міжнародного права;
- як співвідносяться європейське право та міжнародне право;
- охарактеризувати основні джерела міжнародного права;
- як співвідносяться європейське право та національне право держав-членів Європейського Союзу;
- сутність права Європейського Союзу, його структуру права;
- як співвідносяться європейське право та право Європейського Союзу;
- сутність права Ради Європи;
- як співвідносяться європейське право та право Ради Європи.

Теми для написання рефератів:

1. Європейське право: правова категорія, доктрина, наука.

2. Європейське право та європейські цінності: співвідношення понять.

Рекомендована література до теми:

1. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Римське право як підґрунтя сучасного права Європи. Актуальні проблеми держави і права. Одеса, 2005. 10-17 с.
2. Анцупова Т. О. Міжнародне і європейське право: проблеми співіснування в умовах європейської інтеграції. Актуальні проблеми держави і права, Одеса, 2007. 70-73 с.
3. Вовк В. М. Римське право і сучасне європейське право. Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження» № 2. Київ, 2009. 14-19 с.
4. Богачова Л. Л. Вплив європейського права на розвиток національних правових систем. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 18. Харків, 2009. 33-44 с.
5. Марчук М. І. Теоретичні проблеми дефініції права Європейського Союзу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 872. Серія: Право. Випуск № 7. Харків, 2009. 167-171 с.
6. Богачова Л. Л. Принципи європейського і національного права (порівняльно-правовий аналіз критеріїв класифікації). Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Випуск 26. Харків, 2013. 312 с.
7. Богачова Л. Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика). Теорія і практика правознавства, Том 2 № 4. Харків, 2013. 70 с.
8. Гордимов А. Доктринальні джерела права в умовах глобалізації. Право України № 9. Київ, 2014. 147-154 с.
9. Європейське право: право Європейського союзу: підручник: у трьох кн. Кн. перша: Інституційне право Європейського союзу. Київ, 2015. 312 с.
10. Богачова Л. Л. Нормативно-правовий договір як джерело національного та європейського права. Право і суспільство №6-2. Дніпро, 2015. 8-13 с.
11. Богачова Л. Л. Нормативно-правовий акт як джерело національного та європейського права. Альманах міжнародного права Випуск 14, Одеса, 2016. 4-13 с.

12. Куровська І. Принцип «верховенства права» як провідний принцип права Європейського Союзу та Ради Європи. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України № 3. Київ, 2016. 86-89 с.
13. Заяць Н. В. Місце європейського права в системі міжнародного права. Міжнародний конгрес європейського права: збірн. наук. праць (м. Одеса, 21-22 квітня 2017 р.). Одеса, 2017. 356 с.
14. Дейнеко Д. О. Поняття «європейське право» та «європеїзація» правової системи України. Журнал європейського і порівняльного права. Випуск 10 (1-2). Київ, 2019. 79-87 с.
15. Каленіченко Л. І. Співвідношення національного та міжнародного права в розрізі адаптації національної системи законодавства до європейського законодавства. Юридичний науковий електронний журнал. № 6. Харків, 2019. 24-27 с.
16. Тетарчук І. В. Європейське право (право Європейського Союзу). Практичний посібник. Київ, 2020. 158 с.
17. Міма І. В. Порівняльно-правовий аналіз взаємозв'язку національного та міжнародного права в умовах інтеграційних процесів. *Juris Europensis Scientia*. Вип. 4. Міжнародне право. Кривий Ріг, 2020. 181-185 с.
18. Калюжна С. В. Історичне значення римського права та його вплив на розвиток сучасного європейського права. Римське право у світлі сучасної методології гуманітарного знання: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 29 травня 2020 року). Хмельницький, 2020. 134 с.
19. Хомяк О. В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Авіація, промисловість, суспільство: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 12 трав. 2022 р.) Харків, 2022. 633-636 с.
20. Андрій М. Міжнародні нормативні акти як джерела регулювання зовнішньоекономічних відносин та їх співвідношення з національним законодавством України. Підприємство, господарство і право № 1 (2021). Дата публікації: 22.02.2023. 64-68 с.

ТЕМА II. ДЖЕРЕЛА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Питання для самоконтролю та самоперевірки:

1. Що таке джерела права?
2. Що таке теорія джерел права?
3. Чи джерела європейського права та джерела права Європейського Союзу це одне й те саме?
4. Які ви знаєте джерела європейського права?
5. Назвіть елементи системи джерел європейського права.
6. Чи можна говорити про те, що перелік джерел європейського права є вичерпним?
7. Що таке ієрархія джерел європейського права?

Після вивчення теми студенти повинні знати (вміти):

- поняття джерела права, основні ідеї, погляди, концепції вчення про джерела права;
- поняття джерел європейського права;
- охарактеризувати систему джерел європейського права;
- як співвідносяться джерела європейського права та джерела міжнародного права;
- як співвідносяться джерела європейського права та джерела права Європейського Союзу;
- як співвідносяться джерела європейського права та джерела національного права держав-членів Європейського Союзу;
- як співвідносяться джерела європейського права та джерела права Ради Європи.

Теми для написання рефератів:

1. Основні підходи до визначення поняття «джерело права».
2. Джерела права у правових системах сучасного світу.

Рекомендована література до теми:

1. Богачова Л. Л. Джерела європейського та національного права. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 24. Харків, 2012. 17-26 с.
2. Корнієнко М. В. Співвідношення права ЄС та європейського права. Право і суспільство. № 3. Дніпро, 2012. 18-22 с.
3. Білорозьов Є. В. Джерела права в державах континентального і загального права: проблеми їх детермінації. Право. Випуск 22. Ужгород, 2013. 120-127 с.
4. Хомюк Н. С. Сучасна система джерел права України: загальнотеоретичні аспекти. автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Львів, 2015. 19 с.
5. Меленко С. Г., Меленко О. В. Види та аксіологічні особливості світоглядних джерел європейського права. Юридичний науковий електронний журнал № 3, Запоріжжя, 2015. 194-197 с.
6. Меленко С. Г. Світоглядні джерела європейського права. Антропосоціокультурна природа права: матеріали наукової конференції (Чернівці, 25-27 травня 2016 р.). Чернівці, 2016. 457-467 с.
7. Оніщенко Н. До питання про категорію «джерело права»: ретроспективний аналіз, дискусії, сучасний погляд. Право України № 10. Київ, 2016. 56-63 с.
8. Сахнюк В. Прояв наднаціональності у функціонуванні інституційної системи Європейського Союзу. Підприємництво, господарство і право № 4. Київ, 2017. 197-200 с.
9. Невзоров, І. Л. Деякі дискусійні аспекти, що обумовлюють необхідність подальшої інновації вчення про джерела права. Проблеми нормотворення, реалізації та тлумачення норм права у світлі загальновизнаного принципу верховенства права: тези доп. та повідомл. учасників IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 3-4 жовт. 2019 р.). Харків, 2019. 180-183 с.
10. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2020. 212 с.
11. Гусяк М. П. Статути як джерело права: порівняльно-правове дослідження. дис. ... доктора філософії: 081 – Право. Київ, 2021. 242 с.

12. Харитонova О. І., Харитонов Є. О. Витоки та джерела європейської правової традиції: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, спеціальність – 081 «Право». Одеса, 2021. 163 с.

13. Кушніренко, О., & Кушніренко, Є. (2023). ДОСЯГНЕННЯ ЦИФРОВОЇ АВТОНОМІЇ УКРАЇНИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ВЕКТОР ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС. Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія: економіка, управління, безпека, технології, 2 (1). Опубліковано: 28.02.2023 <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-1-3>

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. СИСТЕМА ДЖЕРЕЛ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

ТЕМА III. ДЖЕРЕЛА ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Питання для самоконтролю та самоперевірки:

1. Які джерела права Європейського Союзу ви знаєте?
2. Як співвідносяться нормативні акти Європейського Союзу з міжнародним правом?
3. Дайте загальну характеристику Договору про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 р.
4. Дайте загальну характеристику Єдиного Європейського Акту 1986 р.
5. Дайте загальну характеристику Договору про Європейський Союз 1992 р.
6. Дайте загальну характеристику Ніщського договору про внесення змін та доповнень до Договору про Європейський Союз, Договорів про заснування Європейських Співтовариств та деяких пов'язаних з ними актів 2001 р.
7. Дайте загальну характеристику Лісабонського Договору про ЄС 2009 р.
8. Що таке похідне законодавство Європейського Союзу?
9. Коли для прийняття рішення обирають форму регламенту?
10. Чим директива відрізняється від регламенту?
11. Які органи можуть приймати директиви?
12. Які органи можуть приймати рішення?

13. Які нетипові акти в праві Європейського Союзу ви знаєте?
14. Яка роль доктрини серед джерел права Європейського Союзу?

Після вивчення теми студенти повинні знати (вміти):

- поняття джерел права Європейського Союзу, їх класифікацію;
- охарактеризувати основні джерела права Європейського Союзу.

Теми для написання рефератів:

1. Історія створення Європейського Союзу.
2. Система джерел права Європейського Союзу.

Рекомендована література до теми:

1. Смирнова К. В. Джерела права Європейського Союзу. автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Київ, 2005. 18 с.
2. Москаленко О. М. Джерела права Європейського Союзу (міжнародно-правовий аналіз): автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Київ, 2006. 17 с.
3. Смирнова К. В. Вплив Лісабонського договору на систему джерел права Європейського Союзу. Європейські студії і право № 1 (3). Електронне наукове видання. Одеса, 2011. 7-14 с.
4. Стрельцова О. В. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. Альманах права. Випуск 3. Київ, 2012. 265-269 с.
5. Яковюк І. Система джерел права Європейського Союзу: загальна характеристика. Філософія права і загальна теорія права № 1, Харків, 2013. 209-220 с.
6. Форманюк В. В. Система джерел права Європейського Союзу. Південноукраїнський правничий часопис. Випуск 2. Одеса, 2015. 83-88 с.
7. Головач А. Й., Гадьмаші В. Р. Сутність та особливості джерел права Європейського Союзу. Право і суспільство № 4 частина 2, Дніпро, 2015. 12-16 с.

8. Ратушний С. М. Угода про асоціацію Україна – ЄС як джерело права Європейського Союзу. Правове регулювання економіки № 15. Київ, 2015. 261-274 с.
9. Попко В. В. Юридична природа Європейського Союзу. Журнал порівняльного і європейського права Випуск 1, Київ, 2016. 92-104 с.
10. Михайлова О. С. Міжнародні договори як первинне джерело права Європейського Союзу. Прикарпатський юридичний вісник. Збірник наукових праць. Науково-практичне юридичне видання. Випуск 1 (10) Івано-Франківськ, 2016. 290 с.
11. Смирнова К. Джерела права Європейського Союзу: новітні тенденції розвитку. Право України № 6. Київ, 2017. 90-97 с.
12. Панкратова В. О. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. Правові горизонти. Т. 14, № 2. Суми, 2021. 111-117 с.
13. Атаманчук З. А. Міжнародні договори в системі джерел права Європейського Союзу. World journal. International periodic scientific journal. Issue № 16 Part 2. Bulgaria, 2022. 145 p.
14. Кушніренко, О., & Кушніренко, Є. (2023). ДОСЯГНЕННЯ ЦИФРОВОЇ АВТОНОМІЇ УКРАЇНИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ВЕКТОР ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС. Науковий вісник Міжнародної асоціації науковців. Серія: економіка, управління, безпека, технології, 2(1). Опубліковано: 28.02.2023 <https://doi.org/10.56197/2786-5827/2023-2-1-3>

ТЕМА ІV. ДЖЕРЕЛА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Питання для самоконтролю та самоперевірки:

1. Як співвідносяться джерела права Європейського Союзу та джерела національного права держав-членів Європейського Союзу?
2. Загальна характеристика джерел національного права держав-членів Європейського Союзу.
3. Імплементация норм законодавства Європейського Союзу до законодавства його держав-членів.
4. Уніфікація та гармонізація права держав-членів Європейського Союзу.

5. Чи має щось спільне Великобританія із джерелами права Європейського Союзу як колишня держава-член Європейського Союзу?

Після вивчення теми студенти повинні знати (вміти):

- охарактеризувати джерела національного права держав-членів Європейського Союзу;
- особливості впливу права Європейського Союзу на джерела права держав-членів Європейського Союзу.

Теми для написання рефератів:

1. Інтеграційний вплив права (джерел права) Європейського Союзу на джерела національного права держав-членів Європейського Союзу.
2. Сутність та особливості перетворення джерела права Європейського Союзу на норму національного права держав-членів Європейського Союзу (на прикладі конкретного національного правового акту держави-члена Європейського Союзу).

Рекомендована література до теми:

1. Петренко С. В. Судова практика як джерело права у правових системах Франції та Німеччини. Вісник Національного університету внутрішніх справ. Випуск 19. Харків, 2002. 201-205 с.
2. Проневич О. С. Закони про поліцію земель як основне джерело поліцейського права Німеччини. Форум права. № 1. Харків, 2012. 808-815 с.
3. Муравйов В. Реалізація норм права Європейського союзу у внутрішніх правопорядках держав-членів. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 1086, Харків, 2013. 58-64 с.
4. Бондар Н. А. Формальні джерела права Польщі: деякі теоретичні аспекти. Порівняльно-аналітичне право № 6. 2015, Ужгород. 12-15 с.
5. Брацук І. З. Теоретико-правові засади імплементації права Європейського Союзу в національне право держав-членів: монографія, за наук. ред. проф. М.М. Микієвича. Львів, 2016. 230 с.

6. Клабан В. Вплив права Європейського Союзу на сучасні системи джерел права Чеської Республіки та України. Історико-правовий часопис: журнал. 31 (7), Луцьк, 2016. 211-215 с.
7. Мельник З. П. Вплив права Європейського Союзу на національне право країн членів на прикладі джерела права. Міжнародний конгрес європейського права: збірн. наук. праць (м. Одеса, 21-22 квітня 2017 р.). Одеса, 2017. 356 с.
8. Мальвіна Г. Джерела міжнародного гуманітарного права та внутрішньодержавного права. Підприємництво, господарство і право № 12. Київ, 2018. 351-354 с.
9. Дундич Л. В. Судовий прецедент у правових нормах зарубіжних країн: порівняльно-правова характеристика. Південноукраїнський правничий часопис № 4 частина 2. Одеса, 2019. 34-37 с.
10. Козинець О. Г. Судовий прецедент як джерело конституційного права зарубіжних країн. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 75: частина 1. 2023. 99-103 с. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.75.1.16>

ТЕМА V. ДЖЕРЕЛА ПРАВА РАДИ ЄВРОПИ

Питання для самоконтролю та самоперевірки:

1. Які особливості взаємодії права Ради Європи та національних правових систем держав-учасниць?
2. Які ви знаєте джерела права Ради Європи? Дайте їх загальну характеристику.
3. Як співвідносяться джерела європейського права та джерела права Ради Європи?
4. Інкорпорація конвенцій Ради Європи до національного права держав-учасниць.
5. Загальна характеристика правових актів органів Ради Європи.

Після вивчення теми студенти повинні знати (вміти):

- поняття права Ради Європи;
- поняття та види джерел права Ради Європи;
- охарактеризувати основні джерела права Ради Європи.

Теми для написання рефератів:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. як одне з найбільших досягнень Ради Європи.
2. Європейська соціальна хартія 1961 р. та її значення в сучасних умовах.

Рекомендована література до теми:

1. Статут Ради Європи. Збірка договорів Ради Європи. Парламентське видавництво, Київ, 2000. 654 с.
2. Санченко А. Є. Договори як стрижень *acquis* та джерело права Ради Європи. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України, (3), Київ, 2011. 159-163 с.
3. Анцупова Т. О. Право Ради Європи як особлива підсистема міжнародного права. Міжнародні читання з міжнародного права пам'яті професора П.Є. Казанського: матер. третьої міжнар. наук. конф. (м. Одеса, 2–3 листопада 2012 р.). Одеса, 2012. 571-574 с.
4. Попко Є. Основні тенденції розвитку права Ради Європи. *Jurnalul juridic national: teorie și practică* Numărul 3(7). Moldova, 2014. 258-262 Pag.
5. Богачова Л. Л. Вплив права Ради Європи на національну правову систему України. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 28. Харків, 2014. 56-68 с.
6. Кузьма В. Ю. Міжнародно-правові аспекти співробітництва Ради Європи з Європейським Союзом: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Одеса, 2018. 21 с.
7. Куровська І. А. Принцип верховенства права в установчих актах Ради Європи. Науковий вісник публічного та приватного права. Випуск 6 Том 3. Київ, 2018. 175-179 с.
8. Рябовол Лілія Питання захисту прав дітей в умовах збройних конфліктів у документах ради Європи. Актуальні проблеми правознавства № 3. 2023. 69-75 с.

ТЕМА VI. ІНШІ ДЖЕРЕЛА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Питання для самоконтролю та самоперевірки:

1. Що таке судова практика? Значення судової практики в системі джерел європейського права.
2. Рішення Суду Європейського Союзу як джерело права Європейського Союзу.
3. Рішення Європейського суду з прав людини як джерело права Ради Європи.
4. Рішення Європейського суду з прав людини як джерело права в Україні.
5. Сутність та роль судового прецеденту як джерела Європейського права.
6. Судовий прецедент у системі джерел права України.

Після вивчення теми студенти повинні знати (вміти):

- поняття судової практики;
- охарактеризувати рішення Суду Європейського Союзу та рішення Європейського суду з прав людини як джерела права Європейського Союзу;
- сутність та роль судового прецеденту як джерела європейського права.

Теми для написання рефератів:

1. Роль рішень Суду Європейського Союзу в системі джерел права Європейського Союзу.
2. Роль рішень Європейського суду з прав людини в системі джерел права Ради Європи.

Рекомендована література до теми:

1. Юрчишин В. Д. Практика Європейського суду з прав людини як джерело права: колізії у національному законодавстві та шляхи їх вирішення. Наукові праці Одеської національної юридичної академії Том 11. Одеса, 2012. 47-55 с.

2. Кучук А. М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело національного права: матеріали круглого столу (м. Дніпро, 24 листоп. 2017 р.). Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2017. 100 с.
3. Яворська І. Рішення суду ЄС як джерело права внутрішнього ринку Європейського Союзу. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. Випуск 42. Львів, 2017. 201-207 с.
4. Форманюк В. В. Основні проблеми взаємодії суду ЄС з Європейським судом з прав людини. Міжнародний конгрес європейського права: збірн. наук. праць (м. Одеса, 21-22 квітня 2017 р.). Одеса, 2017. 356 с.
5. Комарова Т. В. Суд Європейського Союзу: розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС. Монографія. Харків, 2018. 528 с.
6. Чепель О. Правова природа консультативного висновку Європейського суду з прав людини. Підприємництво, господарство і право № 5, Київ, 2020. 357-361 с.
7. Єгоров А. Є. Деякі питання застосування рішень Європейського суду з прав людини у якості джерела права в Україні: особливості та проблеми. Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право № 2(54). Київ, 2022. 51-59 с.
8. Цвіркун Юрій Європейські стандарти справедливого суду та їх застосування під час вирішення публічно-правових спорів. Актуальні проблеми правознавства № 3. 2023.76-83 с.

**Тестові завдання для перевірки знань з навчальної дисципліни
«Джерела європейського права»**

1. У якій відповіді міститься поняття, що є найширшим за змістовим наповненням:
 - А. джерела права Ради Європи;
 - Б. джерела права Європейського Союзу;
 - В. джерела міжнародного права;
 - Г. джерела європейського права.

2. Що не входить до структури європейського права:
 - А. міжнародне право;
 - Б. національне право Великобританії;
 - В. національне право Ізраїлю;

Г. національне право Албанії.

3. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані особливості джерел романо-германської системи права:

А. наявність значної кількості кодексів;

Б. визнання їх основою судових прецедентів;

В. наявність значної кількості законів та консолідованих актів;

Г. провідна роль закону та найвище місце в ієрархії джерел права конституції.

4. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані особливості джерел романо-германської системи права:

А. їх поділ на первинні та вторинні;

Б. їх поділ на обов'язкові та необов'язкові;

В. основне місце Конституції та провідні роль закону;

Г. основне місце міжнародних договорів та допоміжна роль закону.

5. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані особливості джерел англо-саксонської системи права:

А. підвищення затребуваності правового звичаю та доктрини;

Б. мінімізація використання правового звичаю та доктрини;

В. наявність значної кількості кодексів;

Г. підвищення затребуваності прецедентів у конкретизації та тлумаченні нормативно-правових приписів.

6. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані особливості джерел англо-саксонського права:

А. розширення сфери законодавчого регулювання та звуження сфери прецедентного регулювання;

Б. наявність значної кількості кодифікованих актів;

В. наявність значної кількості консолідованих актів;

Г. розширення сфери підзаконного регулювання та звуження сфери договірної регулювання.

7. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані особливості регламенту як джерела права Європейського Союзу:

А. володіє загальнообов'язковою дією;

Б. володіє індивідуальною дією;

В. підлягає прямому застосуванню у всіх державах-членах;
Г. має рекомендаційний характер.

8. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані особливості директиви як джерела права Європейського Союзу:

- А. обов'язкова лише для держави, якій адресована;
- Б. обов'язкова для усіх держав-членів;
- В. передбачає можливість конкретизації приписів державами-членами;
- Г. володіє рекомендаційним характером.

9. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані особливості системи джерел українського права:

- А. закріплення на конституційному рівні принципу ієрархії нормативно-правових актів;
- Б. наявність значної кількості консолідованих актів;
- В. наявність значної кількості кодифікованих актів;
- Г. наявності нормативних положень щодо застосування правових звичаїв.

10. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані особливості системи джерел українського права:

- А. відсутність закріплення принципу ієрархії нормативно-правових актів;
- Б. наявність значної кількості судових нормативно-правових прецедентів;
- В. наявність значної кількості кодифікованих актів;
- Г. відсутності нормативних положень щодо застосування правових звичаїв.

11. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані проблеми становлення системи нормативно-правових актів України:

- А. надмірна централізованість системи нормативно-правових актів;
- Б. уніфікація нормативно-правових приписів;
- В. зростання частки дублювань нормативно-правових приписів, їх розбіжностей;
- Г. поява комплексних галузей законодавства.

12. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані проблеми становлення системи нормативно-правових актів України:

А. зменшення деформацій у системі нормативно-правових актів України;

Б. невідповідність значної частини нормативно-правових актів України міжнародним стандартам;

В. невідповідність значної частини нормативно-правових актів Конституції України;

Г. зменшення розбіжностей між нормативно-правовими приписами.

13. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані основні причини деформацій у сучасній системі джерел права України:

А. відсутність ефективної процедури оприлюднення нормативно-правових актів;

Б. відсутність єдиної системи контролю за чинними нормативно-правовими приписами;

В. відсутність Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», який би регулював законодавчий процес;

Г. відсутність наукових досліджень та інформаційних даних, необхідних для підготовки проектів законів.

14. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані основні причини деформацій у сучасній системі джерел права України:

А. відсутність ефективної правотворчої техніки та спеціально підготовлених фахівців у сфері правотворення;

Б. відсутність політичної стабільності в Україні;

В. відсутність Закону України «Про нормативно-правові акти» чи «Про систему джерел права», який би чітко визначив основні параметри такої системи та процедури;

Г. відсутність громадського контролю за діяльністю суб'єктів нормотворення.

15. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані первинні джерела романо-германської системи права:

А. нормативно-правові акти;

Б. судовий прецедент;

В. міжнародні договори;

Г. правова доктрина.

16. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані первинні джерела романо-германської системи права:

- А. правовий звичай;
- Б. судовий прецедент;
- В. міжнародні договори;
- Г. правова доктрина.

17. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані вторинні джерела романо-германської системи права:

- А. правовий звичай;
- Б. судовий прецедент;
- В. міжнародні договори;
- Г. правова доктрина.

18. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані переваги нормативно-правового акту як джерела романо-германської системи права:

- А. здатність більш чіткого формулювання змісту юридичної норми;
- Б. здатність більш швидкого реагування на розвиток суспільних відносин;
- В. можливість якнайшвидшого доведення до відома адресатів;
- Г. наявність казуальних нормативно-правових приписів.

19. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані переваги нормативно-правового акту як джерела романо-германської системи права:

- А. зручні для швидкого відшукування необхідної юридичної норми;
- Б. здатність більш швидкого реагування на розвиток суспільних відносин;
- В. є передумовою здійснення систематизації багаточисленних нормативно-правових приписів;
- Г. наявність казуальних нормативно-правових приписів.

20. У якій відповіді (відповідях) правильно вказані джерела права Європейського Союзу:

- А. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.;

- Б. Єдиний європейський акт 1986 р.;
- В. Європейська соціальна хартія 1961 р.;
- Г. Маастрихтський договір 1992 р.

Рекомендована література до навчальної дисципліни:

1. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Римське право як підґрунтя сучасного права Європи. Актуальні проблеми держави і права. Одеса, 2005. 10-17 с.
2. Смирнова К. В. Джерела права Європейського Союзу. автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Київ, 2005. 18 с.
3. Москаленко О. М. Джерела права Європейського Союзу (міжнародно-правовий аналіз): автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Київ, 2006. 17 с.
4. Вовк В. М. Римське право і сучасне європейське право. Українсько-грецький міжнародний науковий юридичний журнал «Порівняльно-правові дослідження» № 2. Київ, 2009. 14-19 с.
5. Богачова Л. Л. Вплив європейського права на розвиток національних правових систем. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 18. Харків, 2009. 33-44 с.
6. Марчук М. І. Теоретичні проблеми дефініції права Європейського Союзу. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна № 872. Серія: Право. Випуск № 7. Харків, 2009. 167-171 с.
7. Смирнова К. В. Вплив Лісабонського договору на систему джерел права Європейського Союзу. Європейські студії і право № 1 (3). Електронне наукове видання. Одеса, 2011. 7-14 с.
8. Богачова Л. Л. Джерела європейського та національного права. Державне будівництво та місцеве самоврядування. Випуск 24. Харків, 2012. 17-26 с.
9. Корнієнко М. В. Співвідношення права ЄС та європейського права. Право і суспільство. № 3. Дніпро, 2012. 18-22 с.
10. Стрельцова О. В. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. Альманах права. Випуск 3. Київ, 2012. 265-269 с.

11. Богачова Л. Л. Принципи європейського і національного права (порівняльно-правовий аналіз критеріїв класифікації). Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Випуск 26. Харків, 2013. 312 с
12. Білозорьов Є. В. Джерела права в державах континентального і загального права: проблеми їх детермінації. Право. Випуск 22. Ужгород, 2013. 120-127 с.
13. Богачова Л. Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика). Теорія і практика правознавства, Том 2 № 4. Харків, 2013. 70 с.
14. Яковюк І. Система джерел права Європейського Союзу: загальна характеристика. Філософія права і загальна теорія права № 1, Харків, 2013. 209-220 с.
15. Гордимов А. Доктринальні джерела права в умовах глобалізації. Право України № 9. Київ, 2014. 147-154 с.
16. Форманюк В. В. Система джерел права Європейського Союзу. Південноукраїнський правничий часопис. Випуск 2. Одеса, 2015. 83-88 с.
17. Європейське право: право Європейського союзу: підручник: у трьох кн. Кн. перша: Інституційне право Європейського союзу. Київ, 2015. 312 с.
18. Хомюк Н. С. Сучасна система джерел права України: загальнотеоретичні аспекти. автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Львів, 2015. 19 с.
19. Богачова Л. Л. Нормативно-правовий договір як джерело національного та європейського права. Право і суспільство №6-2. Дніпро, 2015. 8-13 с.
20. Головач А. Й., Гадьмаші В. Р. Сутність та особливості джерел права Європейського Союзу. Право і суспільство № 4 частина 2, Дніпро, 2015. 12-16 с.
21. Ратушний С. М. Угода про асоціацію Україна – ЄС як джерело права Європейського Союзу. Правове регулювання економіки № 15. Київ, 2015. 261-274 с.
22. Меленко С. Г., Меленко О. В. Види та аксіологічні особливості світоглядних джерел європейського права. Юридичний науковий електронний журнал № 3, Запоріжжя, 2015. 194-197 с.

23. Меленко С. Г. Світоглядні джерела європейського права. Антропосоціокультурна природа права: матеріали наукової конференції (Чернівці, 25-27 травня 2016 р.). Чернівці, 2016. 457-467 с.
24. Богачова Л. Л. Нормативно-правовий акт як джерело національного та європейського права. Альманах міжнародного права Випуск 14, Одеса, 2016. 4-13 с.
25. Оніщенко Н. До питання про категорію «джерело права»: ретроспективний аналіз, дискусії, сучасний погляд. Право України № 10. Київ, 2016. 56-63 с.
26. Клабан В. Вплив права Європейського Союзу на сучасні системи джерел права Чеської Республіки та України. Історико-правовий часопис: журнал. 31 (7), Луцьк, 2016. 211-215 с.
27. Попко В. В. Юридична природа Європейського Союзу. Журнал порівняльного і європейського права Випуск 1, Київ, 2016. 92-104 с.
28. Куровська І. Принцип «верховенства права» як провідний принцип права Європейського Союзу та Ради Європи. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України № 3. Київ, 2016. 86-89 с.
29. Михайлова О. С. Міжнародні договори як первинне джерело права Європейського Союзу. Прикарпатський юридичний вісник. Збірник наукових праць. Науково-практичне юридичне видання. Випуск 1 (10) Івано-Франківськ, 2016. 290 с.
30. Заяць Н. В. Місце європейського права в системі міжнародного права. Міжнародний конгрес європейського права: збірн. наук. праць (м. Одеса, 21-22 квітня 2017 р.). Одеса, 2017. 356 с.
31. Кучук А. М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело національного права: матеріали круглого столу (м. Дніпро, 24 листоп. 2017 р.). Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ. Дніпро, 2017. 100 с.
32. Яворська І. Рішення суду ЄС як джерело права внутрішнього ринку Європейського Союзу. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. Випуск 42. Львів, 2017. 201-207 с.
33. Смирнова К. Джерела права Європейського Союзу: новітні тенденції розвитку. Право України № 6. Київ, 2017. 90-97 с.
34. Мальвіна Г. Джерела міжнародного гуманітарного права та внутрішньодержавного права. Підприємництво, господарство і право № 12. Київ, 2018. 351-354 с.

35. Кузьма В. Ю. Міжнародно-правові аспекти співробітництва Ради Європи з Європейським Союзом: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право». Одеса, 2018. 21 с.

36. Комарова Т. В. Суд Європейського Союзу: розвиток судової системи та практики тлумачення права ЄС. Монографія. Харків, 2018. 528 с.

37. Невзоров, І. Л. Деякі дискусійні аспекти, що обумовлюють необхідність подальшої інновації вчення про джерела права. Проблеми нормотворення, реалізації та тлумачення норм права у світлі загальноновизнаного принципу верховенства права: тези доп. та повідомл. учасників IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 3-4 жовт. 2019 р.). Харків, 2019. 180-183 с.

38. Дейнеко Д. О. Поняття «європейське право» та «європеїзація» правової системи України. Журнал європейського і порівняльного права. Випуск 10 (1-2). Київ, 2019. 79-87 с.

39. Каленіченко Л. І. Співвідношення національного та міжнародного права в розрізі адаптації національної системи законодавства до європейського законодавства. Юридичний науковий електронний журнал. № 6. Харків, 2019. 24-27 с.

40. Тетарчук І. В. Європейське право (право Європейського Союзу). Практичний посібник. Київ, 2020. 158 с.

41. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2020. 212 с.

42. Міма І. В. Порівняльно-правовий аналіз взаємозв'язку національного та міжнародного права в умовах інтеграційних процесів. *Juris Europensis Scientia*. Вип. 4. Міжнародне право. Кривий Ріг, 2020. 181-185 с.

43. Калюжна С. В. Історичне значення римського права та його вплив на розвиток сучасного європейського права. Римське право у світлі сучасної методології гуманітарного знання: збірник тез Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Хмельницький, 29 травня 2020 року). Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2020. 134 с.

44. Гусяк М. П. Статути як джерело права: порівняльно-правове дослідження. дис. ... доктора філософії: 081 – Право. Київ, 2021. 242 с.

45. Харитонова О. І., Харитонов Є. О. Витоки та джерела європейської правової традиції: навчально-методичний посібник для здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, спеціальність – 081 «Право». Одеса, 2021. 163 с.

46. Панкратова В. О. Загальні принципи права як джерело права Європейського Союзу. Правові горизонти. Т. 14, № 2. Суми, 2021. 111-117 с.

47. Атаманчук З. А. Міжнародні договори в системі джерел права Європейського Союзу. World journal. International periodic scientific journal. Issue № 16 Part 2. Bulgaria, 2022. 145 p.

48. Цвіркун Юрій Європейські стандарти справедливого суду та їх застосування під час вирішення публічно-правових спорів. Актуальні проблеми правознавства № 3. 2023. 76-83 с.